

Er beteckning: SBK 2011-001115

Varbergs kommun,
Stadsbyggnadskontoret
detaljplan@varberg.se

Remiss om områdesbestämmelser för världsarvet Grimeton Radiostation, Varbergs kommun i Hallands län

Sammanfattning

Riksantikvarieämbetet ser positivt på initiativet att ta fram områdesbestämmelser och bedömer att det är ett viktigt verktyg för att stärka skyddet av världsarvet Grimeton Radiostation. Inför den fortsatta handläggningen rekommenderar Riksantikvarieämbetet att kommunen ser över några delar av planförslaget.

Riksantikvarieämbetet rekommenderar kommunen att:

- ändra den föreslagna avgränsningen för områdesbestämmelserna så att de får samma omfattning som avgränsningen från världsarvskommitténs beslut 2004¹ vad gäller världsarvets buffertzon. Omfattningen kan också vara större i de delar där kommunen bedömer att behov finns.
- ändra uppfattning om det område som har utgått från det ovan nämnda buffertzonsområdet eftersom Riksantikvarieämbetet anser att det inte finns någon motivering som kan utgöra skäl för att undanta området.
- revidera kartmaterial och planbeskrivning så att buffertzonens yttre gräns redovisas konsekvent enligt världsarvskommitténs beslut.
- dela Riksantikvarieämbetets bedömning om fördjupad analys av supervyer, in- och utblickar och landskapsbild, samt redovisa vilka visuella samband som bör vara styrande vid efterföljande prövningar.
- förtydliga skyddsbestämmelserna genom att de attribut som ska skyddas av bestämmelsen blir mer tydligt beskrivna.

¹ UNESCO. 2026.. *Grimeton Radio Station, Varberg*. <https://whc.unesco.org/en/list/1134/documents/> (2026-07-20).

- vid osäkerhet eller motstridiga bedömningar gällande elektromagnetisk störning tolka planen utifrån försiktighetsprincipen.
- göra en språklig genomgång så att vedertagna begrepp används för att beskriva gällande lagstiftning, kulturmiljö och kulturmiljövärden (se bl.a. Riksantikvarieämbetets Plattform²).

Ärendet

Kommunstyrelsen beslutade 2010 att stadsbyggnadskontoret skulle upprätta förslag till områdesbestämmelser för Grimetons Radiostation som ett följduppdrag när Varbergs kommuns översiktsplan antagits. Varbergs kommun har nu tagit fram ett förslag till områdesbestämmelser enligt plan- och bygglagen (2010:900) för världsarvet Grimeton Radiostation. Syftet är att skydda världsarvets autenticitet och identitet där bland annat radiostationens kulturhistoriska värde och dess tekniska funktion ska värnas, samt den omgivande miljön som gör platsen unik. Varbergs kommun har bjudit in Riksantikvarieämbetet att yttra sig om samrådshandlingarna.

Områdesbestämmelserna ska tydliggöra vad som är viktigt att skydda för att bevara världsarvet och varför. Värden som identifierats som viktiga att bevara med områdesbestämmelserna är "supervyer" (där hela antenngatan kan ses på en punkt från längre avstånd), utblickar, landskapsbild, bebyggelsestruktur, landskapsform och teknisk funktion. Området på ca 3500 hektar har delats in i fem delområden.

Riksantikvarieämbetet har utrett områdets faktiska förhållanden genom att besöka området runt Grimeton Radiostation den 27–28 maj för att bl.a. titta på siktlinjer och omgivande landskap. Riksantikvarieämbetets bedömning utifrån underlaget i ärendet och kompletterande utredning är att buffertzonens avgränsning som världsarvskommittén beslutade om 2004, fortfarande är aktuellt och är därför det som bör tillämpas av kommunen vid implementering och införande av en funktionell buffertzon. Riksantikvarieämbetet instämmer även med kommunens förslag till områdesbestämmelser, till de delar som föreslås utanför ovan nämnda avgränsning för buffertzonen.

Områdesbestämmelserna ska genom övergripande reglering av markanvändningen ge stöd för efterkommande prövningar. Sedan den 1 december 2025, då förändringar i plan- och bygglagen trädde i kraft, har särskilt värdefulla bebyggelseområden, byggnader, bygglovspliktiga anläggningar och tomter redan ett förstärkt skydd genom utökad lovplikt. Världsarvet och buffertzonens yttre gräns är enligt nuvarande förslag avgränsningen för det särskilt värdefulla området. Genom den utökade lovplikten kan en dialog föras mellan byggherre och byggnadsnämnd för att åtgärder inte ska skada kulturvärden. Om inte lovplikt

² Riksantikvarieämbetet. 2025. *Värdering och urval*.

<https://www.raa.se/samhallsutveckling/vardering-och-urval/> (2026-07-20).

finns kan byggnadsnämnden ingripa först i efterhand om åtgärden genomförts på felaktigt sätt, vilket kan medföra att en oåterkallelig skada kan ha uppstått på kulturvärden och höga kostnader för byggherren.

Bakgrund

Att utnämnas till världsarv av Unesco, är en av världens mest prestigefyllda och finaste utmärkelser som finns för natur- och kulturmiljöer³. Världsarv är platser, byggnader, orter eller miljöer som på ett unikt sätt berättar om jordens och/eller människans historia och har ett särskilt stort universellt värde som ska bevaras för framtida generationer.

Grimeton Radiostation utsågs av Unesco till världsarv 2004 och anläggningen är ett välbevarat exempel på ett telekommunikationscentrum som användes för att bibehålla täta kontakter med omvärlden. Som utpekad världsarv har radiostationen oersättliga historiska-, upplevelsemässiga- och pedagogiska värden. Unesco har satt upp tio urvalskriterier för att kunna utnämnas till världsarv. Av kriterierna gäller sex kulturvärldsarv och Grimeton uppfyller två av kriterierna⁴:

ii) Grimeton Radiostation är ett unikt och enastående monument som representerar utvecklingsprocessen för kommunikationsteknologin under perioden efter första världskriget.

iv) Radiostationen är ett exceptionellt välbevarat exempel på ett telekommunikationscentrum som representerar de tekniska landvinningarna vid början av 1920-talet, samtidigt som det dokumenterar den fortsatta utvecklingen under tre årtionden.

Utöver världsarv är *Grimetons radiostation och Radioby* (B2025:82155)⁵ byggnadsminne enligt 3 kap. kulturmiljölagen (1988:950), samt ingår i riksintresset för kulturmiljövården *Grimeton* [N 14] enligt 3 kap. 6 § miljöbalken (1998:808). Grimeton ingår även i kulturmiljöprogrammet för Varbergs kommuns landsbygd.

³ UNESCO. 2011. *Preparing World Heritage Nomination*. <https://whc.unesco.org/document/116069> (2026-07-20). s. 16

⁴ UNESCO. 2026. *Grimeton Radio Station, Varberg*, <https://whc.unesco.org/en/list/1134> (2026-06-24).

⁵ Riksantikvarieämbetet. *Grimetons radiostation och Radioby*. (2026-06-24).

<https://app.raa.se/open/bebyggelse/bebyggelseobjekt/aac9e0f2-c2dc-4aec-ab06-8e742bf9ea12>

Synpunkter

Allmänna synpunkter

Världsarven ska bevaras både för nu levande och framtida generationer. Genom att Sverige ratificerat Unescos konvention om skydd av världens natur- och kulturarv (Världsarvs-konventionen) så har Sverige förbundit sig att göra sitt yttersta för att bevara världsarven. Det innebär att anslutna stater bland annat ska ha en lämplig organisation och lagstiftning för att kunna skydda och vårda världsarven. Det arbetet sker nationellt, regionalt och lokalt. Världsarven har ingen egen lagstiftning utan förvaltning av världsarven sker i enlighet med den lagstiftning som gäller för fysisk miljö, främst plan- och bygglagen (2010:900), miljöbalken (1998:808) och kulturmiljölagen (1988:950). Därför bedömer Riksantikvarieämbetet att det är positivt att kommuner tar fram rättsverkande planer som reglerar hur marken får användas inom ett världsarv.

Världsarvet Grimeton Radiostation är en komplex miljö, där flera olika typer av skydd behöver komplettera varandra för att kunna bevara det särskilt stora universella värdet. Områdesbestämmelser enligt plan- och bygglagen är ett sätt att arbeta med att säkerställa världsarvens autenticitet och integritet på kort och lång sikt.

Om världsarv riskerar att påverkas negativt av planerade förändringar inom eller i anslutning till världsarvet ska Unescos världsarvscenter informeras innan oåterkalleliga beslut fattats. Uppsiktsansvaret är delat mellan flera olika aktörer nationellt, regionalt och lokalt. Som beslutsfattande planmyndighet har Varbergs kommun en central roll i det lokala världsarvs-arvsarbetet, särskilt utifrån arbetet med samhällsplanering och samhällsutveckling. Kommunal planering och de planeringsinstrument som finns att tillgå blir därmed en nödvändig och viktig del för att kunna besluta om åtgärder som möjliggör bevarandet av världsarvet Grimeton Radiostation för framtida generationer. Riksantikvarieämbetet ser därför mycket positivt på att Varbergs kommun arbetar för att ta fram områdesbestämmelser för världsarvet Grimeton Radiostation.

Världsarvets gräns och buffertzon

Världsarv ska enligt Unescos riktlinjer ha en adekvat gräns som omfattar samtliga attribut för världsarvets särskilt stora universella värde för att säkerställa dess autenticitet och integritet. Buffertzoner är enligt riktlinjerna ett tydligt avgränsat område utanför ett världsarv och intill dess gränser som bidrar till skyddet, bevarandet, förvaltningen, integriteten, autenticiteten och hållbarheten hos områdets enastående universella värde. Det ger ett extra skyddslager för världsarvet genom kompletterande rättsliga restriktioner, enligt nationell lagstiftning som till exempel plan- och bygglagen, för markanvändning och utveckling. Syftet är att förebygga

och minimera påverkan från faktorer som har sitt ursprung utanför världsarvets område.⁶ Inför världsarvsnomineringen konstaterade expertorganet Icomos att det var tillfredställande att världsarvet omgavs av en stor buffertzon som förhindrar uppförandet av större byggnadsverk som kunna medföra en negativ visuell påverkan på världsarvet⁷.

Riksantikvarieämbetet har noterat att samrådshandlingarna (t.ex. på s. 7 i planhandlingen) inte följer avgränsningen för världsarvets buffertzon enligt världsarvskommitténs beslut från 2004. Förslaget till områdesbestämmelsernas avgränsning omfattar förutom världsarvet även ett område där kommunen bedömt att påverkan riskerar att ske. Riksantikvarieämbetet ser inga hinder att områdesbestämmelserna är större än buffertzonen enligt världsarvskommitténs beslut, eftersom buffertzonen ska ha ett funktionellt skydd och om det behövs utifrån nuvarande förutsättningar kan det vara aktuellt att utöka området.

Riksantikvarieämbetet konstaterar dock att områdesbestämmelsernas avgränsning inte innefattar hela buffertzonen. Detta är särskilt viktigt eftersom syftet är att skydda världsarvet. Det saknas en förklaring till att t.ex. området i nordvästra buffertzonen bedömts som utan risk för framtida påverkan. I planhandlingen (s. 31) beskrivs att det är ett högt exploateringsstryck i Varberg, vilket också nämns i världsarvets OUV och i den senaste periodiska rapporteringen om världsarvet till Unesco. Med anledning av detta anser Riksantikvarieämbetet att det inte finns några skäl för att undanta något område jämfört med den avgränsning som finns i världsarvskommitténs beslut.

I planbeskrivningen (s. 28) nämns ”den tidigare buffertzonen”. Områdesbestämmelserna bör följa denna. Riksantikvarieämbetet önskar också erinra om att det finns en process för gränsförändringar som beskrivs i [*The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*](#). En sådan förändring kräver en djupare analys av konsekvenserna för världsarvet än vad som redogjorts för i planhandlingarna.

Det som i planhandlingen bland annat beskrivs som ”supervyer” och som ingår i den del av områdesbestämmelserna som ligger utanför buffertzonen enligt t.ex. planhandlingens bild 5, kan motiveras med Unescos begrepp ”wider setting”⁸. I begreppet innefattas bland annat landskapet som omger världsarvet och visuella samband.

⁶ UNESCO. 2026. *Managing World Heritage*. <https://whc.unesco.org/document/224769> (2026-06-30) s. 41

⁷ UNESCO. Advisory Body Evaluation (ICOMOS). 2004. *Varberg Radio Station (Sweden)*. <https://whc.unesco.org/document/151836> (2026-06-30) s.125f.

⁸ UNESCO. 2026. *Managing World Heritage*, 2026, s. 41 <https://whc.unesco.org/en/managing-world-heritage/> (2026-06-30); UNESCO. 2025. *The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. <https://whc.unesco.org/document/222376> (2026-06-30)

Visuella samband och siktlinjer

Det öppna landskapet, visuella samband, samt in- och utblickar till eller från världsarvet är avgörande för upplevelsen, funktionen och förståelsen av världsarvet Grimeton Radiostation. Ett fortsatt brukande av landskapet är därför viktigt, samtidigt som området är känsligt för storskalig bebyggelse till höjd, volym och placering. Det är i områdesbestämmelserna oklart hur detta kommer att fungera i praktiken och behöver tydliggöras.

Riksantikvarieämbetet har gjort ett fältbesök med anledning av planhandlingens urval av vyer och siktlinjer. Riksantikvarieämbetet delar inte bedömningen, utan områdesbestämmelserna bör omfatta även de områden där man påstår att siktlinjerna har bedömts ha mindre betydelse, dvs. kommunen bör anta buffertzonen i den omfattning den hade enligt världsarvskommitténs beslut.

Gällande ut- och inblickar. I t.ex. område 2. q1. Det är inte riktigt klarlagt i texten om det bara är utblickar som är viktigt för världsarvet, eller ska även inblickar ingå, då det i beskrivningen nämns hur landskapsformen bidrar till sypervyer?

Särskilt värdefullt bebyggelseområde

Enligt planförslaget införs bestämmelser för skydd av kulturvärden i delområde V, samt delområde 1, 3a, 3b och 3 c. I delområde 1, 3a, 3b och 3c införs skyddsbestämmelse q1, vilken syftar till att bevara utblickar mot de sex antenntornens monumentala utbredning i landskapet. I delområde V införs utöver q1 även skyddsbestämmelse q2, q3 och q4 vilka samtliga berör byggnader och anläggningar som ingår i byggnadsminnet Grimetons radiostation och Radioby och som utgör viktiga attribut för världsarvet.

Skyddsbestämmelser kan införas i detaljplan eller områdesbestämmelser för byggnader eller bebyggelseområden som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Genom att anta en detaljplan eller områdesbestämmelser fattar kommunen ett rättsverkande beslut om att den byggnad eller det bebyggelseområde som omfattas av skyddsbestämmelser är särskilt värdefull enligt 8 kap 13 §. Planförslaget innebär därför, om planen antas, att delområde V, 1, 2a, 3b, och 3c därmed kommer att betraktas som ett särskilt värdefullt bebyggelseområde i sin helhet, vilket också bör framgå av den kommande översiktsplanen.

Riksantikvarieämbetet instämmer i kommunens bedömning att Grimeton radiostation, antenntorn och radioby med omgivande mark är att betrakta som särskilt värdefulla byggnader och anläggningar. Riksantikvarieämbetet bedömer generellt att områden som är utpekade som riksintresse för kulturmiljövård kan antas uppfylla kriterierna för ett särskilt värdefullt bebyggelseområde enligt 8 kap 13 § PBL. Detta förutsätter att bebyggelsen utgör ett uttryck för riksintressets värden. Riksantikvarieämbetet bedömer att samma förhållanden

bör gälla för områden som skyddas som världsarv. En bedömning om hela eller delar av riksintresset för kulturmiljö är särskilt värdefullt måste dock göras i varje enskilt fall.

Tydliggör avsikten med skyddsbestämmelserna

En huvudregel för planbestämmelser är att de ska formuleras tydligt så att det klart framgår vad de reglerar. De som berörs måste kunna förstå bestämmelsens reglering och hur den påverkar dem. Även de som ska kunna tolka planbestämmelsen, till exempel bygglovshandläggare, måste kunna förstå vad bestämmelsen avser. För bestämmelser till skydd av kulturvärden innebär det att bestämmelsen ska ange vad som ska skyddas eller vilka egenskaper och karaktärsdrag som ska bevaras.

Riksantikvarieämbetet rekommenderar att kommunen tydliggör skyddsbestämmelse q2, q3 och q4 så att det framgår vilka egenskaper och karaktärsdrag som avses skyddas. Det är viktigt att världsarvets autenticitet och integritet med attributen innefattas i beskrivningen.

En skyddsbestämmelse används typiskt sett för att skydda utpekade delar eller egenskaper hos en byggnad eller anläggning som inte får förändras, tas bort eller som ska underhållas på ett visst sätt. Det kan exempelvis röra en byggnadsdel i originalutförande eller ett visst material som ska bevaras. Riksantikvarieämbetet bedömer att skyddsbestämmelser inte primärt är avsedda att användas för att skydda viktiga vyer inom ett särskilt värdefullt bebyggelseområde. För att skyddsbestämmelsen q1 ska vara tydlig för efterföljande prövningar är det viktigt att det tydligt framgår i planbeskrivningen vad bestämmelsen q1 avser att reglera.

Skydd mot elektromagnetisk störning

Riksantikvarieämbetet ser positivt på att införa reglering och begränsning av anläggningar som kan generera elektromagnetisk störning som riskerar att påverka världsarvets funktionalitet och upplevelse. Riksantikvarieämbetet har inte kunskap att bedöma hur stort område som behövs för att säkerställa att en negativ påverkan inte sker eller om områdesbestämmelsernas avgränsning är tillräckligt omfattande för att undvika elektromagnetisk störning. Riksantikvarieämbetet vill framhålla att om det finns olika bedömningar om hur omfattande ett sådant skyddsavstånd bör vara, så bör försiktighetsprincipen råda och det större området väljas.

Vedertagna begrepp och definitioner

Boverket arbetar för en enhetlig terminologi genom sin begreppsbank och Riksantikvarieämbetet har i rapporten *Kulturvärden i översiktsplanen - En uppföljning av kommunernas redovisning av värdefulla byggnader och bebyggelseområden i översiktsplanen* redogjort för att en stor variation av begrepp förekommer i kommunernas översiktsplaner, vilket riskerar att påverka möjligheterna att kunskapsunderlag och utpekanden kan fungera som ett tydligt stöd i kommande plan- och bygglovsprocesser.⁹ För att områdesbestämmelserna ska kunna fungera som tänkt och vara så tydliga som möjligt, kan det därför vara bra att generellt se över de begrepp som används för kulturmiljö och kulturvärden i planhandlingarna.

Begreppet kulturminneslagen behöver också ersättas med det nu gällande namnet kulturmiljölagen i planhandling, plankartan och illustrationskartan.

För att benämna Unescos begrepp Outstanding Universal Value (OUV), används vanligen världsarvets särskilt stora universella värde.

Detta beslut har fattats av avdelningschefen Marja-Leena Pilvesmaa efter föredragning av utredaren Petra Stråkendal.

Beslutet har signerats elektroniskt och saknar därför namnunderskrift.

Kopia till:

Länsstyrelsen i Hallands län

Stiftelsen Världsarvet Grimeton

Boverket

⁹ Riksantikvarieämbetet. 2026. *Kulturvärden i översiktsplanen - En uppföljning av kommunernas redovisning av värdefulla byggnader och bebyggelseområden i översiktsplanen*. <https://raa.diva-portal.org/smash/get/diva2:2035909/FULLTEXT01.pdf> (2026-06-30) s. 20–21.